

تحلیل مقایسه‌ای هژمونی فرهنگی در برنامه درسی پنهان متون بین‌المللی آموزش زبان انگلیسی

A Comparative Analysis of Cultural Hegemony in Hidden Curriculum of International English Teaching Books

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۵/۰۵/۱۵؛ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۵/۰۹/۲۹

M. Aali (Ph.D)
M. Dehghani (Ph.D)
R. Haji zavarae

دکتر مرضیه عالی^۱
دکتر مرضیه دهقانی^۲
راحله حجی زوارهای^۳

Abstract: This study aims to conduct a comparative analysis on English language teaching textbooks in educational institutions mainly distributed by the American and European publishers. One of the concepts that can be analyzed is cultural hegemony in which a discourse seeks to exclude and remove other discourses.

Accordingly, first the sub-components of cultural hegemony through the library search were extracted for the analysis phase. Next, the content of English language teaching textbooks was analyzed with regard to the extracted sub-components. The results indicated that some of the English learning textbooks commonly taught in the language institutes, such as American English File series, include elements of hegemony more than other textbooks. Although other textbooks included less elements of hegemony, they had a hegemonic content.

Keywords: cultural hegemony, international texts English language training, knowledge superiority, supremacy of individual and social life style, linguistic and racial superiority, attractions and migration

چکیده: تحلیل مقایسه‌ای متون آموزش زبان انگلیسی در مؤسسات آموزشی که عموماً توسط ناشران آمریکایی و اروپایی در جهان به چاپ می‌رسد، هدف اصلی این مقاله است. زیرا متون آموزشی یکی از اثر بخش‌ترین عناصر تربیتی اثرگذار بر نگرش‌های دانش‌آموزان نسبت به سایر کشورها است که لازم است از نظر تأثیر و تأثر آنها مورد بررسی قرار گیرد. یکی از مفاهیمی که می‌تواند مبنای چنین تحلیلی قرار گیرد مفهوم هژمونی فرهنگی است که در آن یک گفتمان سعی می‌کند با طرد و حذف سایر گفتمان‌های رقیب بر آنها چیره شود. بر این مبنای ابتدا با استفاده از روش مطالعه کتابخانه‌ای ریزمؤلفه‌های هژمونی فرهنگی، جهت تحلیل در متون آموزشی بر اساس نظر صاحب‌نظران استخراج گردید و سپس محتوای کتاب‌های پرکاربرد آموزش زبان انگلیسی در آموزشگاه‌ها از نظر مؤلفه‌های هژمونی فرهنگی مورد تحلیل قرار گرفت. مطالعه اسناد پیرامون هژمونی فرهنگی و داده‌های حاصل از تحلیل محتوای متون این کتاب‌ها حاکی از آن بود که برخی کتاب‌های آموزش زبان انگلیسی رایج در مؤسسات آموزش زبان انگلیسی، مانند کتاب‌های سری امریکن فایل اینگلیش نسبت به سایر کتاب‌ها به شدت هژمونیک بوده و مجموعه کتاب‌های آموزشی اکتیو اسکیلز اگر چه در تحلیل هژمونیک بودند، اما بار هژمونیک کمتری داشتند.

کلیدواژه‌ها: هژمونی فرهنگی، متون بین‌المللی آموزش زبان انگلیسی، برتری دانشی، برتری سبک زندگی فردی و اجتماعی، برتری زبانی و نژادی، جاذبه‌های گردشگری و مهاجرت.

۱. دکتری فلسفه تعلیم و تربیت و عضو هیات علمی گروه مبانی فلسفی-اجتماعی دانشگاه تهران Aali.Hm@Gmail.Com

۲. دکتری برنامه درسی و عضو هیات علمی گروه روش‌ها و برنامه‌های آموزشی و درسی دانشگاه تهران (نویسنده مسؤل)

dehghani_m33@ut.ac.ir

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد مترجمی زبان انگلیسی دانشگاه خاتم

مقدمه

هژمونی فرهنگی، مفهومی است که برای اولین بار توسط محقق و فعال ایتالیایی آنتونیو گرامشی^۱ (۱۹۷۵)، مطرح شده است. این مفهوم اشاره به سلطه و یا غلبه، حاصل از ایدئولوژیک (فرهنگی) و اشاره به توانایی یک گروه از مردم به حفظ قدرت و نفوذ در افکار، انتظارات و رفتار سایر بخش‌های جامعه یا جوامع دارد. مرکز این غلبه در کارگردانی هنجاری ایده‌ها، ارزش‌ها و اعتقادات است که به جهان بینی مسلط یک جامعه تبدیل می‌شود. گرامشی این مفهوم را بر اساس تئوری مارکس^۲ (۱۸۴۸) که ایدئولوژی مسلط در جامعه منعکس کننده باورها و منافع طبقه حاکم است- را با رضایت به حکومت گروه مسلط تلفیق و معنای سلطه را به هژمونی تغییر داد. زیرا از نظر او تبعیت از این غلبه، در هژمونی فرهنگی با دستیابی به رضایت توده‌ها و رعایت هنجارهای اجتماعی منطبق با جهان‌بینی طبقه حاکم صورت می‌پذیرد. این غلبه از نظر گرامشی با گسترش ایدئولوژی‌های مسلط از طریق نهادهای اجتماعی مانند آموزش و پرورش، رسانه‌ها، خانواده، مذهب، سیاست و قانون صورت می‌پذیرد. ایگلتون^۳ (۱۹۹۱) غرض گرامشی را از کاربرد لفظ هژمونی، اینگونه تفسیر می‌کند که "هژمونی معمولاً نشان دادن راه‌هایی است که قدرت حاکم به مدد آنها اجماع متابعان خود را نسبت به حاکمیت تأمین می‌کند. در این معنا گرامشی برتری جویی یا هژمونی را به صورت نوعی رهبری فرهنگی اعمال شده توسط طبقه حاکم تعریف کرده است. او برتری جویی را در مقابل اعمال قدرتی قرار می‌دهد که قوای مقننه و مجریه اعمال می‌کنند و یا با دخالت پلیس اجرا می‌شود (گرامشی، ۱۹۷۵). با این تفسیر گرامشی به جای تمرکز بر تحلیل سرمایه داری و ساختارهای اقتصادی بر رهبری فرهنگی تأکید می‌ورزید.

پس از گرامشی، لاکلاو و موفه^۴ (۲۰۰۱) با بهره‌گیری از آموزه‌های زبانی به بسط مفهوم هژمونی پرداختند. از نظر لاکلاو و موفه هویت نتیجه مفصل‌بندی فرهنگی و اجتماعی است؛ زیرا از نظر این صاحب‌نظران مفصل‌بندی است که یکی را سیاه و دیگری را سفید می‌خواند.

-
1. Antonio Gramsci
  2. Marx, K
  3. Eagleton
  4. Laclau & Mouffe

تحلیل مقایسه‌ای هژمونی فرهنگی در برنامه درسی پنهان متون ...

بر این مبنا هویت، ثابت و تعیین یافته نیست؛ زیرا ماحاصل مفصل‌بندی است و هژمونی تثبیت نسبی معنا پیرامون یک دال برتر است که در فرایند هژمونیک شدن، صورت‌بندی می‌شود (ریترز، ۱۳۸۱). در صورت‌بندی‌های مختلف نظری مفهوم هژمونی فرهنگی دارای یک مفهوم مرکزی برتری یک قومیت، گروه و در مقابل سایر اقوام و گروه‌ها است که از طرق مختلف و در ابعاد گوناگون رخ می‌نماید. اپل^۱ (۱۹۴۲) در مطالعات تربیتی خود میان مفهوم هژمونی فرهنگی و برنامه درسی پنهان ارتباط نزدیکی برقرار می‌کند و استدلال می‌کند که توجه به مفهوم هژمونی فرهنگی در برنامه درسی پنهان یکی از ابعاد حیاتی در اجتماعی کردن دانش-آموزان است. زیرا برنامه درسی پنهان می‌تواند جایگاه فرهنگ‌های مسلط و مغلوب را روشن سازد و به افراد را درباره هویت خود عطا کند. لی^۲ (۲۰۱۲) در کتاب آموزش و پرورش مدرن بر این نکته تأکید می‌کند که هژمونی فرهنگی در جهانی شدن خود را بیشتر نمایان کرده است. در فرایند جهانی شدن عموماً فرهنگ‌های مسلط بر فرهنگ‌های حاشیه‌ای غلبه می‌یابند و در زیر چتر فرهنگ جهانی مسلط، فرهنگ‌های بومی رنگ می‌بازند. این شیوه از غلبه و سلطه فرهنگ غرب بر سایر فرهنگ‌ها در ابعاد مختلف آموزشی، نشانی از هژمونی فرهنگی جهانی است. در پژوهش‌های مختلفی که در این زمینه انجام شده نیز ابعاد این برتری جویی در جلوه‌های گوناگون ترسیم شده است. در بررسی که زارعی و خالصی در زمینه مطالعه ساختار فرهنگی حاکم بر کتاب‌های درسی بین‌المللی زبان انگلیسی در سال ۲۰۱۱ انجام داده‌ان، با استفاده از ابعاد محتوایی کتاب‌های آموزش زبان اعم از تصاویر و متون مورد بررسی قرار گرفته است، مؤلفه‌های سرگرمی، مصرف‌گرایی و تلقین ارزش‌های غربی و هنجارهایی از قبیل رابطه دختر و پسر و یا شیوه‌های دوستیابی در این ارتباط، نگه داشتن حیوان خانگی، شرکت در باشگاه رقص از مهم‌ترین مؤلفه‌های الگوی فرهنگی غرب بر شمرده شده است.

اوچی^۳ (۲۰۱۳) در همین رابطه این مفهوم را در کتاب‌های درسی ژاپنی مورد بررسی قرار داده است و مؤلفه‌های پنهان در این متون را مورد تحلیل قرار داده است. او این مؤلفه‌ها را

---

1. Apple

2. Lee

3. Ochi

پیرامون مفهوم برتری نژادی میان سفید پوستان و رنگین پوست‌هایی مانند ژاپنی‌ها مورد بررسی قرار داده است و متون آموزشی را متونی هژمونیک دیده است.

همچنین ورزنده در پژوهشی که در سال ۲۰۱۵ به انجام رسانده است، به تحلیل سیاست امریکا در کتاب‌های آموزش زبان انگلیسی پرداخته است و بر این نکته تأکید کرده که این متون دارای سوءگیری به نفع امریکا بوده و سعی نموده این برتری‌ها را در متون آموزشی به طور پنهان القا نماید. تازرا، سنسی^۲ و ویولاس^۳ (۲۰۰۶) نیز به غلبه فرهنگی با محوریت برتری دانشی در متون آموزشی اشاره نموده‌اند و یوجینی^۴، پروونزو^۵ آنیس و بلو^۶ (۲۰۱۱)، بر جاذبه‌های گردشگری به عنوان کانون غلبه فرهنگ امریکایی و اروپایی توجه نموده‌اند. اما آنچه در این پژوهش‌ها مغفول به نظر می‌آید تبیین هژمونیک بودن این متون از حیث غلبه و رضایت است که در طی آن نه تنها غلبه پنهان می‌ماند بلکه فرهنگ مغلوب نیز نوعی پذیرش همراه با رضایت را در خود نشان می‌دهد. به طوریکه دانش‌آموزان ارزش‌های فرهنگ بومی و ملی خود را نادیده انگاشته و به صورت پنهان احساس برتری در سایر فرهنگ‌های غالب می‌کنند. از این‌رو هم راستا با این مطالعات، پژوهش حاضر به تبیین ابعاد هژمونی فرهنگی و چگونگی ارائه آن در کتاب‌های آموزش زبان انگلیسی پرداخته و نحوه این غالب و مغلوب شدن را با ارائه مصداق‌هایی روشن نموده است. از این‌رو این پژوهش در پی پاسخگویی به دو سوال زیر است:

۱- در اسناد نظری بر چه مقوله‌های هژمونی فرهنگی تأکید می‌شود؟

۲- در محتوای کتاب‌های آموزش زبان انگلیسی به چه میزان مقوله‌های هژمونی فرهنگی القا شده است؟

-
1. Tozer
  2. Senese
  3. Violas
  4. Eugene
  5. Provenzo
  6. Annis

تحلیل مقایسه‌ای هژمونی فرهنگی در برنامه درسی پنهان متون ...

ملاحظات روش شناسی پژوهش

در پژوهش حاضر، بر اساس ماهیت تحقیق، به منظور تبیین ابعاد مفهوم هژمونی فرهنگی در نظر صاحب‌نظران از روش مطالعه اسناد کتابخانه‌ای استفاده گردید. به این طریق با بررسی متون و آثار گرامشی، لاکلا و موفه مفاهیم شکل دهنده به هژمونی فرهنگی بر اساس تحلیل محتوای کیفی اسناد استخراج گردید. روش تحلیل محتوای کیفی از آن جهت مورد استفاده قرار گرفت که از طریق آن بتوان مفاهیم مستتر و ضمنی درباره خصوصیات هژمونی فرهنگی را از متون مختلف در این‌باره استخراج کرد (باقری، ۲۷۱:۱۳۸۷). سپس جهت تحلیل کتاب‌های آموزش زبان انگلیسی از روش تحلیل محتوای موضوعی استفاده شد. در این تحلیل از این جهت که در آن ابتدا مقوله‌های معینی در نظر گرفته شده و متن بر حسب آنها مورد تحلیل و کدگذاری قرار گرفت و از داده‌های آمار توصیفی نیز استفاده گردید شیوه‌ای کمی و کیفی است (همان: ۲۷۴). در این پژوهش، هر درس در کتاب آموزشی منتشر شده در کتاب‌های آموزش زبان خارجه به منزله واحد زمینه و مؤلفه‌های هژمونی فرهنگی واحد تحلیل این متون در نظر گرفته شده است و شواهدی از متن در هر مقوله ارائه گردیده است.

جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری این تحقیق شامل دو جامعه زیر می‌باشد: الف) اسناد نظری در خصوص هژمونی فرهنگی و مقوله‌های شکل دهنده به آن؛ که در این زمینه منابع مرتبط با موضوع انتخاب گردید و ب: کتاب‌های آموزش زبان انگلیسی در آموزشگاه‌های زبان خارجه، در این خصوص با توجه به اینکه کتاب‌های آموزشی متعددی در حوزه آموزش زبان خارجه وجود دارند که در گستره پژوهش حاضر قرار می‌گیرند؛ نظر به فراوانی متون، جهت تحدید حیطه موضوعی و محدود نمودن دایره متون، تلاش شد تا با قراردادن ملاک‌هایی منطقی دایره متون آموزشی مورد نظر محدود شود. از جمله این ملاک‌ها می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود: انتشارات معتبر و غیر ایرانی، تیراژ بالا داشتن در نوبت‌های چاپ، جدید بودن و تجدید چاپ شده در بازه زمانی سال‌های ۹۴-۸۴ و پر کاربرد بودن در آموزشگاه‌های زبان خارجه.

با توجه به ملاک‌های فوق، چهار سری از کتاب‌های معروف که در ۱۰ سال گذشته در آموزشگاه‌های زبان انگلیسی تدریس شده و می‌شوند به عنوان نمونه انتخاب گردیده است. بر

اساس ملاک‌های نمونه‌گیری، لیستی شامل کتاب‌های آموزش زبان خارجه مشخص گردید، که مقرر شد محتوای آموزشی آن با توجه به ملاک‌های ذکر شده در بالا مورد بررسی قرار گیرند. لیست مذکور به شرح ذیل می‌باشد:

۱- امریکن فایل اینگلیش^۱

۲- تاپ ناچ^۲

۳- پسیج^۳

۴- اکتیو اسکیلز^۴

روش و ابزار گردآوری داده‌ها: در این پژوهش جهت بررسی و تحلیل محتوای کتاب‌های یاد شده، مقوله‌های شکل دهنده به مفهوم هژمونی فرهنگی بر اساس نظر صاحب‌نظران و اسناد نظری مربوطه شناسایی و طبقه‌بندی شد. این طبقه‌بندی بر اساس مطالعه وسیع در مجموع منابع انجام گرفت. تعداد مقوله‌های هژمونی فرهنگی از منظر صاحب‌نظران شناسایی شده، به طور کلی چهار مورد بود که هر کدام از آنها خود به مولفه‌هایی متشکل از زیرگروه‌ها تقسیم شد و به صورت چک لیست جهت تحلیل دروس مورد استفاده قرار گرفت. ضمناً واحد مورد بررسی در این تحلیل به عنوان یک مضمون در نظر گرفته شد و تمامی دروس کتاب‌ها تحلیل گردید. در این تحلیل مقوله‌های مورد بررسی شمارش شده و به صورت فراوانی و درصد محاسبه و مورد تحلیل قرار گرفته است. همچنین جهت بررسی روایی ابزار از نظر صاحب‌نظران استفاده شد. جهت تعیین میزان روایی نظر شش نفر از صاحب‌نظران اخذ گردید که این افراد به صورت هدفمند از جهت تخصص علمی نسبت به موضوع مورد پژوهش انتخاب و جهت تعیین پایایی نظر بر اساس فرمول ضریب پایایی هولستی توافق دو کد گذار محاسبه شد بر اساس تحلیل انجام شده میزان توافق ۸۵ درصد بود.

-
1. American File English
  2. Topnotch
  3. Passage
  4. Active Skills For Reading Book

یافته‌های پژوهش

۱- در اسناد نظری بر چه مقوله‌های هژمونی فرهنگی تأکید می‌شود؟

بررسی دیدگاه‌های صاحب‌نظران درباره هژمونی فرهنگی از خلال مطالعه اسناد نظری و کتابخانه‌ای نشانگر مرکزیت مؤلفه‌های اصلی برتری دانشی، برتری در سبک زندگی و نژادی قومیتی و مهاجرت و گردشگری بود. با توجه به نکات کانونی این مفهوم در این نظریه‌های گرامشی، لاکلا و موفه و اپل و کاربردهای پژوهشی آن در مطالعات کوک^۱ (۱۹۹۴)، گولد^۲ (۲۰۰۰)، تازر، سنسی و ویولاس (۲۰۰۶)، زارعی و خالصی (۲۰۱۱)، پلان^۳ (۱۹۹۸)، کیم^۴ (۲۰۱۲)، سونگ^۵ (۲۰۱۳) لرز^۶ (۱۹۸۵)، ورزنده (۲۰۱۵) و لويسون^۷، ساندوک^۸ و کاکسون^۹ (۲۰۰۲) ابعاد و مؤلفه‌های آن مشخص گردید. در مجموع، عمده‌ترین مؤلفه‌های هژمونی فرهنگی در متون آموزشی شامل مؤلفه‌های ذیل می‌باشد.

الف: برتری دانشی

برتری جویی دانشی به معنای سلطه خود بر طبیعت و ساخت اجتماع (پنی کوک، ۱۹۹۴ و جی گولد، ۲۰۰۰) نقش داشتن در اختراعات و اکتشافات بشری (تازر، سنسی و ویولاس، ۲۰۰۶) و برتری بر موسسات آموزشی جهان (یوجینی، پروونزو آنیس و بلو، ۲۰۱۱)، (پنی کوک، ۱۹۹۴)، در نظر گرفته شده است این مفهوم در رویکرد گرامشی و لاکلا و موفه به عنوان القای نقش حساس در زندگی بشر و طرد گفتمان‌های رغیب دیده شده است.

ب: برتری سبک زندگی فردی و اجتماعی

ترویج یک سبک غالب به عنوان بهترین سبک زندگی و نا مطلوب دانستن سایر سبک‌های زندگی از نظر صاحب‌نظران اساس مفهوم برتری جویی در سبک زندگی فردی و اجتماعی را تشکیل داده است. برتری در سبک زندگی (زارعی و خالصی، ۲۰۱۱ و جی گولد، ۲۰۰۰)،

1. Cook
2. Stephen
3. Plan
4. Kim
5. Song
9. Lears
7. Levinson
8. Sadovnik
9. Cookson

موفقیت در سبک زندگی (یوجینی، پروونزو آنیس و بلو ۲۰۱۱، زارعی و خالصی، ۲۰۱۱) رفاه اجتماعی (ورزنده، ۲۰۱۵ و پنی کوک، ۱۹۹۴ و سونگ، ۲۰۱۳) و فرهنگ دموکراتیک (پلان، ۱۹۹۸)، (کیم، ۲۰۱۲) از مهم‌ترین ریزمؤلفه‌های تشکیل دهنده این مفهوم هستند.

ج: برتری نژادی و قومیتی

برتری نژادی و قومیتی از حیث برتری و تمایز میان دو قطب سفید و رنگین پوست در آثار صاحب‌نظران به عنوان مؤلفه‌های کانونی برتری جویی در نظر گرفته شده است. روابط قدرت یک سویه (پنی کوک، ۱۹۹۴ و لرز، ۱۹۸۵ و ورزنده، ۲۰۱۵) و به نفع کشورهای غالب و ترد سایر کانون‌های قدرت (پلان، ۱۹۹۸ و یوجینی، پروونزو آنیس و بلو، ۲۰۱۱) و در نهایت تأکید بر برتری نژادی و قومیتی (اوچی، ۲۰۱۳ و جی گولد، ۲۰۰۰ و سونگ، ۲۰۱۳) و جلوه‌های فرهنگی بارزی را برای برجسته ساختن تفاوت‌های قومیتی به نفع یک قوم و نژاد در نظر گرفتن اساس این مفهوم را تشکیل می‌دهد.

د: برتری در جاذبه‌های گردشگری و مهاجرت

بر اساس تحلیل اسناد نظری هژمونی فرهنگی در آثار صاحب‌نظران و محققان یکی دیگر از مؤلفه‌های کانونی برتری جویی در جذب سرمایه‌ها است. زیرا کشورهای توسعه یافته همواره تمایل به جذب نیروی کار جوان و ارزان از سایر کشورها داشته‌اند از این رو تأکید بر جاذبه‌های طبیعی و جغرافیایی (لویسون، ساندوک و کاکسون، ۲۰۰۲) وجود فرصت‌های کاری برای مهاجران (تازر، سنسی و ویولاس (۲۰۰۶) و یوجینی، پروونزو آنیس و بلو (۲۰۱۱) نیز در نظر صاحب‌نظران به عنوان یکی دیگر از ریزمؤلفه‌های برتری جویی یا هژمونی فرهنگی در نظر گرفته شده است.

مختصر آنکه معنای مؤلفه‌های اصلی هژمونی فرهنگی در متون آموزشی چنانچه در جدول شماره (۱) به صورت خلاصه ذکر شده است شامل ریزمؤلفه‌هایی می‌شود که در تحلیل موضوعات اصلی راه‌گشای پژوهش بوده است.

تحلیل مقایسه‌ای هژمونی فرهنگی در برنامه درسی پنهان متون ...

جدول شماره (۱): مؤلفه‌های هژمونی فرهنگی در متون

شماره	مؤلفه‌های اصلی هژمونی در متون آموزشی	ریز مؤلفه‌های هژمونی در متون
۱	برتری دانشی	- سلطه خود بر طبیعت و ساخت اجتماع (پنی کوک، ۱۹۹۴)، (گولد ^۱ ، ۲۰۰۰)، (ورزنده، ۲۰۱۵) - نقش داشتن در اختراعات و اکتشافات بشری (تازر، سنسی و ویولاس، ۲۰۰۶) - برتری بر مؤسسات آموزشی جهان (یوجینی، پروونزو آنیس و بلو، ۲۰۱۱)، (پنی کوک، ۱۹۹۴)،
۲	برتری سبک زندگی فردی و اجتماعی	- برتری در سبک زندگی (زارعی و خالصی، ۲۰۱۱)، (جی گولد، ۲۰۰۰) - موفقیت در سبک زندگی (یوجینی، پروونزو آنیس و بلو، ۲۰۱۱)، (زارعی و خالصی، ۲۰۱۱) - رفاه اجتماعی (ورزنده، ۲۰۱۵)، (پنی کوک، ۱۹۹۴)، (سونگ، ۲۰۱۳) - فرهنگ دموکراتیک (پلان، ۱۹۹۸)، (کیم، ۲۰۱۲)
۳	برتری نژادی و قومیتی	- روابط قدرت یک سویه (پنی کوک، ۱۹۹۴)، (لرز، ۱۹۸۵) - ترد سایر کانون‌های قدرت (پلان، ۱۹۹۸)، (یوجینی، پروونزو آنیس و بلو، ۲۰۱۱) - برتری نژادی و قومیتی (جی گولد، ۲۰۰۰)، (سونگ، ۲۰۱۳)
	جاذبه‌های گردشگری و مهاجرت	- تأکید بر جاذبه‌های طبیعی و جغرافیایی (لويسون ^۲ ، آساندوک ^۳ و کاکسون ^۴ ، ۲۰۰۲) - وجود فرصت‌های کاری برای مهاجران (تازر، سنسی و ویولاس، ۲۰۰۶)، (یوجینی، پروونزو آنیس و بلو، ۲۰۱۱)،

بر اساس تحلیل فوق، چک لیست هژمونی فرهنگی دارای چهار مقوله و هر مقوله دارای چند مؤلفه و نهایتاً دارای دوازده مؤلفه است که کلیه متون بر اساس این چک لیست تحلیل شده است.

1. Gould
2. Levinson
3. Cookson
4. Sadovnik
۲۹

۲- در محتوای کتاب‌های آموزش زبان انگلیسی به چه میزان مقوله‌های هژمونی فرهنگی القا شده است؟

در مرحله دوم از انجام پژوهش محتوای کتاب‌های آموزش زبان انگلیسی از حیث مقوله‌های هژمونی فرهنگی مورد بررسی قرار گرفت. برای این امر ابتدا مشخصات کتاب‌های مورد نظر مورد تبیین به شرح ذیل مورد تبیین قرار گرفت.

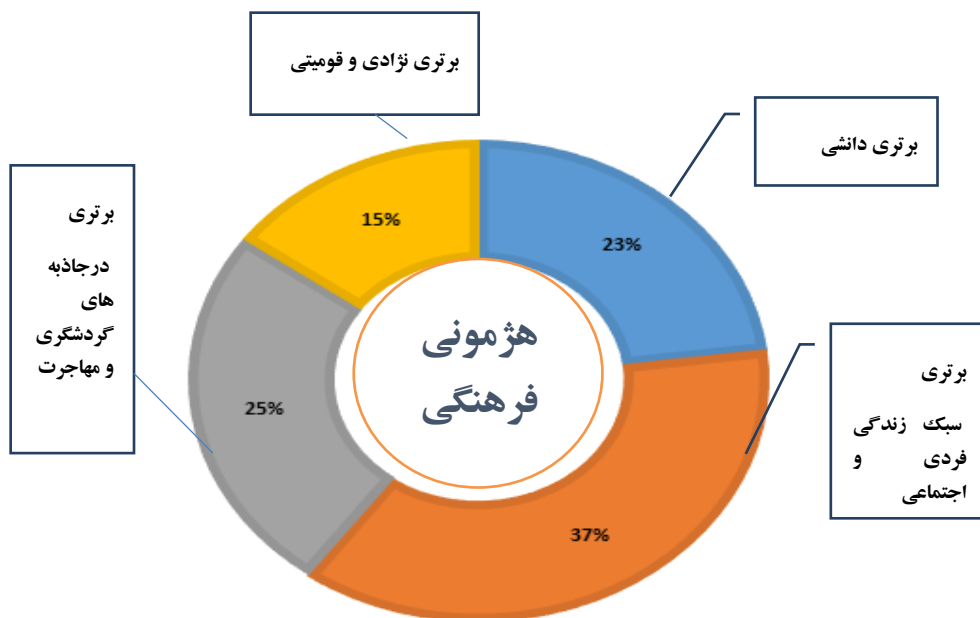
- کتاب امریکن انگلیش نوشته کوئینگ^۱ و آکسندن^۲ و بولی^۳ (۲۰۰۸) فایل یک دوره پنج سطحی آموزش زبان انگلیسی برای بزرگسالان است. این مجموعه از انتشارات آکسفورد منتشر گردیده که شامل یک سطح ابتدایی و چهار سطح اصلی است هر واحد این کتاب شامل ۴ درس دو صفحه‌ای و یک بخش مرور و تمرین می‌باشد.
- کتاب‌های تاپ ناچ نوشته آلن اشرا^۴ و سالو^۵ (۲۰۰۶) در چهار مجموعه دوتایی و ۴۰ درس می‌باشد. این کتاب دارای ۶ سطح کامل مطابق با سیستم آمریکایی ارائه می‌شود که توسط انتشارات لانگمن به چاپ رسیده است. در این مجموعه، زبان‌آموز در موقعیت‌های مختلف اجتماعی، کاری و مسافرتی قرار داده و در شرایطی واقعی به آموزش می‌پردازد.
- سری کتاب‌های پسیج نوشته ریچارد^۶ (۲۰۱۵) یک مجموعه دو سطحی آمریکایی برای آموزش زبان انگلیسی بزرگسالان در سطح پیشرفته است که دارای دوازده درس می‌باشد و توسط انتشارات کمبریج به چاپ رسیده است. سری کتاب‌های پسیج به هر چهار مهارت مورد نیاز زبان انگلیسی می‌پردازد و مختص زبان‌آموزان سطوح ابتدایی، میانی و پیشرفته است. این مجموعه در بسیاری از آموزشگاه‌های کشور به عنوان دوره تکمیلی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

---

1. Koenig
2. Oxenden
3. Boyle
4. Ascher
5. Saslow
6. Richards

تحلیل مقایسه‌ای هژمونی فرهنگی در برنامه درسی پنهان متون ...

- سری کتاب‌های اکتیو اسکیلز نوشته اندرسن^۱ (۲۰۱۴) توسط انتشارات تامسون منتشر شده است و دارای پنج جلد و هر جلد دوازده درس می‌باشد، کتاب دارای یک ساختار ثابت و استاندارد هستند. هر بخش دارای دو درس و در اصل دو متن می‌باشد. در ابتدای هر بخش ابتدا سه سوال مطرح شده تا ذهن زبان‌آموز با تم اصلی آشنا و درگیر شود. پس از بررسی کلی متون مذکور، بر حسب نظر صاحب‌نظران مؤلفه‌ها و نمودهای هژمونی فرهنگی در متون آموزشی تحلیل محتوای متون انجام شد و در زمینه مقوله‌های هژمونی فرهنگی در متون آموزشی که حاصل ترکیب مؤلفه‌های مختلف بر حسب اشتراک معنایی است به دست آمد و شواهد بر حسب هر مؤلفه ارائه شده است. بر اساس تحلیل محتوای انجام شده در متون کتاب‌های آموزش زبان خارجه مؤلفه‌های بازایی شده از مجموع ۷۶ نمونه بر حسب فراوانی به شرح ذیل می‌باشد:

جدول (۲) فراوانی مقوله‌های هژمونی فرهنگی در کتاب‌ها

۱. Anderson

عناوین کتاب‌های مورد بررسی	فراوانی مقوله‌های هژمونی فرهنگی	فراوانی درصدی مقوله‌های هژمونی فرهنگی
امریکن فایل اینگلیش	۳۲	۴۲ درصد
تاپ ناچ	۱۷	۲۲ درصد
پسیج	۱۵	۲۰ درصد
اکتیو اسکیلز	۱۲	۱۶ درصد
مجموع	۷۶	۱۰۰ درصد

همچنین جهت مقایسه‌ای کتاب‌های مختلف مورد بررسی فراوانی شواهد یاد شده بر حسب نوع کتاب‌ها نیز مورد تحلیل قرار گرفت. شواهد حاکی از آن است که فراوانی شواهد پیرامون مؤلفه‌های مختلف هژمونی فرهنگی در کتاب‌های سری امریکن فایل اینگلیش نسبت به سایر کتاب‌ها بیشتر بوده (۴۲ درصد) و مجموعه کتاب‌های آموزشی اکتیو اسکیلز (۱۶ درصد) کمترین بار هژمونیک را به شرح ذیل داشته است. جهت تبیین دقیق مفاهیم در متن شواهدی مربوط به هر مقوله در ذیل ارائه شده است.

برتری دانشی

برتری بر مؤسسات آموزشی جهان به عنوان یکی از کانون‌های دانش و علم و همچنین کیفیت آموزش به عنوان دربر دارنده دانش ناب یکی دیگر از نمودهای هژمونی فرهنگی است. زیرا اختراعات و اکتشافات یکی از مهم‌ترین آیتم‌های اجتماعی است که بر اساس آن برتری سیستم‌های آموزشی در کشورها رغم می‌خورد. در متون آموزشی مورد تحلیل سیستم آموزشی امریکا سعی در نشان دادن این برتری در متون آموزشی به صورتی پنهان دارد.

در زمینه مقوله نقش در اختراعات و کمک به زندگی بشریت در کتاب امریکن فایل اینگلیش اگر چه در ظاهر ارائه تاریخچه‌ای از رفتن انسان به ماه به عنوان یک حادثه تحول بخش در زندگی انسان مد نظر است اما به صورت پنهان بر این نکته تأکید شده است که امریکا عامل اصلی این خدمت به بشریت بوده است (امریکن فایل اینگلیش ۲۰۰۸: ۸۴).

در متنی دیگر از کتاب پسیج به تبیین رابطه سوالات غیرمتفکرانه و اختراعات بشر اشاره می‌کند و در ذیل متن برتری اختراع هدفون‌های امریکایی را به عنوان جایگزین سیستم‌های

تحلیل مقایسه‌ای هژمونی فرهنگی در برنامه درسی پنهان متون ...

پخش ژاپنی به تصویر می‌کشد و اختراعاتی چون سویس‌های پست فداکس را به عنوان اختراع امریکایی و ... معرفی می‌کند (پسیج، ۲۰۰۰: ۸۱).

همچنین در متونی از کتاب اکتیو اسکیلز و کتاب تاپ ناچ یکی از مزایای سفر به کشور آمریکا و اروپا برخوردار از امکانات تحصیلی بالا در این کشورها است. در این درس علاوه بر تصاویر جذاب از فضاهای آموزشی این کشورها به عنوان نمونه در بخشی از یک متن آموزشی، انتخاب این کشورها را به عنوان انتخاب عقلایی و صحیح ارائه کرده است (اکتیو اسکیلز ۲۰۰۳: ۳۷)، و سپس در ادامه این مطلب متنی ارائه می‌شود که دانشجویی به امریکا سفر کرده و در نیویورک در حال تحصیل است. همچنین در متنی از کتاب تاپ ناچ انتخاب محل تحصیل به عنوان موضوع درس در نظر گرفته شده است که در تصاویر کتاب صرفاً تصاویر دانشگاه‌های امریکایی و اروپایی به تصویر کشیده شده است (اسکیلز ۲۰۰۳: ۲).

جدول (۳) فراوانی ریز مؤلفه‌های برتری دانشی

شماره	کتاب‌ها / مؤلفه‌ها	تعداد	تعداد	تعداد	فراوانی در متون	درصد فراوانی در متون
۱	نقش داشتن در اختراعات و اکتشافات بشری	۳	۲	۱	۷	۴۱ درصد
۲	سلطه خود بر طبیعت و ساخت اجتماع	۲	۲	۱	۶	۳۵ درصد
۳	برتری بر موسسات آموزشی جهان	۱	۱	۱	۴	۲۴ درصد
جمع					۱۷	۱۰۰ درصد

برتری سبک زندگی فردی و اجتماعی

برتری و موفقیت در سبک زندگی به معنای ارائه تصویری برتر از جزئیات سبک زندگی افراد است. در این مؤلفه سعی می‌شود افراد گفتمان برتر از نظر سبک زندگی شاخص ویژگی‌های

مثبت روانی و فرهنگی در نظر گرفته شوند. به عنوان نمونه یکی از نکات بارز در کتاب تاپ ناچ ارائه تصاویر شاد از شرایط زندگی در امریکا و انگلستان است. علاوه بر تصاویر در متن کتاب‌ها نیز به وفور به تفریحات و سرگرمی‌ها اشاره شده به طوریکه زندگی آنها را بسیار لذت‌بخش به تصویر می‌کشد. در کتاب پسیج در متنی به وضوح این برتری‌های سبک زندگی امریکایی ارائه شده است. در این متن فرهنگ امریکا به عنوان شاخص سایر فرهنگ‌ها معرفی شده است. این کتاب که در بریتانیا چاپ می‌شود در بخشی از متون خود به تشریح سبک زندگی امریکایی پرداخته است (پسیج، ۲۰۰۰: ۹۶).

همچنین کتاب خوان بودن مردم آمریکا و اقبال آنها به کتاب و مطالعه متون به عنوان یک شاخص فرهنگی در برتری سبک زندگی در متون مختلف بارز است برای نمونه در اولین کتاب از مجموعه کتاب‌های امریکن فایل اینگلیش می‌باشد و به زبان‌آموزان سطح یک تدریس می‌شود، درس دوم کتاب برای تدریس اسامی اشیاء از عکسی استفاده کرده که از فضای داخلی یک واگن مترو (قطار) گرفته شده و این عکس اکثر مسافران را در حال مطالعه روزنامه یا کتاب و همچنین گوش دادن به موسیقی با هدفون نشان می‌دهد. در کتاب دوم این مجموعه، در بخشی که مربوط به تمرین شنیداری می‌باشد، تصویر سه مرد را نشان می‌دهد که داخل واگن قطاری نشسته‌اند، دو نفر در حال مطالعه کتاب و روزنامه‌اند و نفر سوم در حال صحبت با تلفن همراه خود است که باعث بهم خوردن آرامش و تمرکز دو مسافر دیگر شده است (امریکن فایل اینگلیش، ۲۰۰۸).

در کتاب چهارم از این مجموعه، برای تدریس افعال باز هم از تصویری از فضای داخلی یک اتوبوس استفاده شده که از سه مسافر داخل اتوبوس یکی را در حال روزنامه خواندن، و یکی دیگر را در حال مکالمه تلفنی نشان می‌دهد و با استفاده از این تصویر کاربرد افعال ذکر شده را برای توضیح بایدها و نبایدهای اجتماعی نشان می‌دهد، به این شکل که افراد با بلند صحبت کردن پشت تلفن ممکن است مزاحم مطالعه سایر مسافری در قطار یا اتوبوس شوند (۳۷).

در کتاب پنجم از همین مجموعه، که برای زبان‌آموزان سطح پیشرفته طراحی شده، باز هم تصویری با همین مضمون می‌بینیم. چهار تصویر از چهار کشور جهان گنجانده شده تا از طریق

تحلیل مقایسه‌ای هژمونی فرهنگی در برنامه درسی پنهان متون ...

آنها پیش‌فرض‌هایی به زبان‌آموزان داده شود تا بتوانند نظر خود را درباره اقوام مختلف از کشورهای مختلف بیان کنند. تصویری که از مردم آمریکا برای این قسمت انتخاب شده، باز هم عکسی از فضای داخلی یک قطار است که همه مسافران آن، چه نشسته و چه ایستاده، در حال خواندن روزنامه هستند (۱۲).

از طرفی در تمام کتاب‌های این مجموعه، هر جا که تصویری از افراد در قطار یا اتوبوس دیده می‌شود، اکثر افراد در حال مطالعه و یا گوش دادن به موسیقی هستند. این بدین معنا است که آمریکایی‌ها وقت تلف شده ندارند و حتی از زمانی که در قطارها و اتوبوس‌ها برای رفت و آمد صرف می‌کنند، برای مطالعه استفاده می‌کنند. تأکید مؤلفین این کتب روی موضوع کتاب - خوانی مسئله‌ای چشمگیر و جالب توجه است. در آخرین کتاب این مجموعه، امریکن فایل اینگلیش برای زبان‌آموزان سطح پیشرفته از درس سوم کتاب به موضوع کتاب و معرفی نویسندگان معروف و کتاب‌های شاخص آنها اختصاص داده شده است (۴). موضوع صحبت دانش‌آموزان و سوالات مطرح شده همه درباره کتاب و کتابخوانی است. در یک بخش ۱۰ صفت کاربردی برای توصیف کتاب‌ها به زبان‌آموز یاد داده می‌شود و طبق دسته‌بندی داده شده، حتی زمانیکه به ساحل دریا برای شنا می‌روید هم می‌توانید کتاب همراه خود ببرید، چون کتاب‌هایی مناسب با حال و هوای ساحل هم وجود دارند که نیاز به تمرکز زیادی برای فهم داستان ندارند و می‌توان آنها را به سرعت خواند و لذت برد!! (۴۰-۴۴).

علاوه بر موارد ذکر شده ارائه تصاویر و متونی که حاکی از آزادی‌های روابط فرهنگی میان نژادها و دو جنس است را می‌توان به عنوان عواملی که بیانگر فرهنگ دموکراتیک هستند در نظر گرفت. درس اول کتاب هفتم از این مجموعه، یعنی امریکن فایل اینگلیش (۲۰۰۸) بعد از اینکه زبان‌آموز مبحث افعال مجهول را یاد می‌گیرد، شش جمله برای تمرین گرامر افعال مجهول آورده شده. اولین جمله بدین شرح است که نوکیا، شرکت فنلاندی، پیامک را اختراع کرد. آنها می‌خواستند به نوجوان‌های فنلاندی که خجالتی بودند کمک کنند. برای این نوجوان‌ها پیامک زدن به دوستانشان از تلفن زدن به آنها آسانتر بود. در سمت چپ این متن، پسر نوجوان و خجالتی در حال پیامک زدن است، و در سمت راست تصویر دختری خجالتی در حال جواب دادن به پیامک است (۸۴).

جدول (۴) فراوانی ریز مؤلفه‌های برتری سبک زندگی فردی و اجتماعی

شماره	کتاب‌ها / مؤلفه‌ها	امریکن فایل اینگلیش	تاپ ناچ	پسچ	اکتیو اسکیزلز	فراوانی در متون	درصد فراوانی در متون	
۱	برتری در سبک زندگی	۵	۲	۳	۲	۱۲	۴۳ درصد	
۲	موفقیت در سبک زندگی	۱	۱	۱	۱	۴	۱۴ درصد	
۳	رفاه اجتماعی	۲	۰	۱	۱	۴	۱۴ درصد	
۴	فرهنگ دموکراتیک	۳	۲	۲	۱	۸	۲۸ درصد	
جمع							۲۸	۱۰۰ درصد

برتری نژادی و قومیتی

روابط قدرت یک سویه و طرد کانون‌های قدرت عموماً بر کنترل زندگی افراد توسط یک گروه خاص تأکید دارد. در این مؤلفه آنچه مورد توجه قرار می‌گیرد قدرت و سلطه یک گروه بر گروه دیگر است. در این زمینه در بخشی از متون ارائه شده در زمینه درک مطلب داستانی از یک کوهنورد انگلیسی ارائه شده است که در ارتفاعات سوئیس دچار طوفان می‌شود. او به دوست خود در انگلستان پیام می‌دهد و با اطلاع رسانی به سیستم امداد و نجات، از طریق گوشی کوهنورد او را ردیابی و به کمک او می‌آیند (امریکن فایل اینگلیش ۲۰۰۸: ۲۷).

به عنوان مثالی دیگر در متنی از همین کتاب در سطح مبتدی^۱ برخی از نوشیدنی‌ها و مواد خوراکی خاص فرهنگ آمریکایی مانند همبرگر و کوکاکولا به عنوان مهم‌ترین و معروف‌ترین محصولات سراسر جهان معرفی شده است (۸۶-۸۸).

معرفی خوانندگان و بازیگران آمریکایی در کتاب‌های درسی با تأکید بر اهمیت ستارگان هالیوودی جلوه‌ای دیگر از این مؤلفه است. به عنوان مثال می‌توان به درس پنجم کتاب امریکن فایل اینگلیش که به تدریس گرامر زمان گذشته ساده شروع می‌شود اشاره کرد. در این درس

تحلیل مقایسه‌ای هژمونی فرهنگی در برنامه درسی پنهان متون ...

نویسندگان برای این بخش ۸ عکس از خوانندگان و بازیگران معروف آمریکا را در صفحه اول و دوم گنجانده‌اند. بحث درس با سوال درباره شغل این افراد قبل از اینکه به شهرت برسند، شروع می‌شود. تمامی هشت شخصیت معروف با چهره‌ای خندان دیده می‌شوند، برای پاسخ به سؤالات مطرح شده در این بخش، معلم و زبان‌آموز مجبور هستند اطلاعات کافی درباره گذشته این خوانندگان و بازیگرها پیدا کنند و البته دانستن وضعیت زندگی و کاری حال حاضر این افراد نیز حائز اهمیت است. دانش‌آموزان این سطح اغلب آشنایی خاصی با فرهنگ آمریکایی و آهنگ‌های انگلیسی ندارند. اما بلافاصله بعد از کار کردن روی این بخش از کتاب، و صفحه بعد از آن که بخش آموزش بیان درباره همین خوانندگان و بازیگرهاست، زبان‌آموزان اطلاعات قابل ملاحظه‌ای درباره موسیقی و خوانندگان آمریکایی و همچنین سینما و بازیگران آمریکایی به دست می‌آورد. در همین کتاب، زبان‌آموز با یک آزمون درباره مسائل فرهنگی آمریکا مواجه می‌شود، از جمله اینکه ستاره یک فیلم چه کسی ست، یا نفر سوم گروه موسیقی پلیس کیست، یا اینکه سمفونی نهم معروف به کرال متعلق به کدامیک از موسیقیدان‌های ذکر شده در آزمون است، یا اولین ریئس جمهور آمریکا چه کسی بوده و ... . پاسخ به این سؤال‌ها در کنار تصاویر زیبایی که مرتبط به این سوال‌هاست و در این صفحه گنجانده شده، باعث می‌شود زبان‌آموز به دانستن بیشتر درباره موسیقی و فرهنگ آمریکایی علاقمند شود (۵۰).

همچنین در درس ششم همین کتاب، بازهم بحث موسیقی مطرح می‌شود. این بار زبان‌آموز ابتدا یاد می‌گیرد چگونه نظر خود را درباره موسیقی که دوست دارد/ ندارد ابراز کند و بعد به ۸ فایل کوتاه موسیقی گوش می‌دهد و نظر خود را درباره آنها می‌گوید. در انتهای همین صفحه، تصویر ۱۱ خواننده و گروه موسیقی آمریکایی را می‌بینیم که حتی از افراد معرفی شده در قسمت قبلی نیز معروف‌ترند و زبان‌آموز باید نظر خود را درباره این افراد معروف و نوع موسیقی آنها اعلام کند و این کار مستلزم آشنایی زبان‌آموز با آهنگ‌های مختلف این خوانندگان است. همچنین در متن، مصاحبه با افراد مختلف در سطح شهر است و همه آنها به این سوال جواب می‌دهند که: آخرین فیلمی که دیده‌اید، چیست؟ نظر شما درباره آن چه بود؟ در این قسمت زبان‌آموز با اسم چند فیلم آشنا می‌شود و اکثراً تمایل دارند این فیلم‌ها را پیدا کنند و

بینند. در این کتاب، زبان‌آموز تا حد زیادی با خوانندگان آمریکایی و آهنگ‌های آنها، و بازیگران آمریکایی و فیلم‌های آنها آشنا می‌شود! (امریکن فایل اینگلیش ۳، ۲۰۰۸: ۸۱).

در کتاب بعدی از این سری، یعنی امریکن فایل اینگلیش، سطح یک، درس دوم و سوم موضوع درس درباره بازیگران معروف می‌باشد، اما درس ۴ باز هم به بحث موسیقی می‌پردازد و تصویر ۴ گروه از خوانندگان معروف آمریکا، همراه با ۸ فایل صوتی که زبان‌آموز را با انواع موسیقی آمریکایی ارائه می‌کند. در انتهای هر یک از فصل‌های کتاب یک آهنگ معروف گنجانده شده، که شناسنامه آهنگ و متن آهنگ در اختیار زبان‌آموز قرار داده می‌شود و تمام زبان‌آموزان و معلم سر کلاس به این آهنگ‌ها گوش می‌دهند. آشنا کردن زبان‌آموزان با موسیقی انگلیسی و انس دادن آنها به انواع مختلف موسیقی آمریکایی یکی از اهداف این سری کتاب‌هاست، که البته بعنوان بخش غیردرسی کلاس انجام می‌شود و برای زبان‌آموزان بسیار خوشایند است. در سطوح بالاتر تمرکز بیشتر بر معرفی فیلم‌های هالیوودی است. توصیف‌های ارائه شده از فیلم‌های هالیوودی همراه با تصاویر جالبی از آنها، زبان‌آموز را به دیدن این فیلم‌ها تشویق می‌کند. همچنین در جایی دیگر ذیل مبحث شوک فرهنگی^۱ مطرح می‌شود. نویسنده برای توضیح معنای شوک فرهنگی از زنی آمریکایی استفاده می‌کند که چند نمونه از اختلاف فرهنگی بین خودش و همسر روسی تبارش را توضیح می‌دهد. اینکه در فرهنگ روسی گفتن عبارات خواهش می‌کنم و لطفاً اصلاً متداول نیست، مگر اینکه افراد واقعاً لطف بزرگی از هم انتظار داشته باشند که از عبارت لطفاً^۲ استفاده کنند و دیگر اینکه لخبند زدن موقع روبرو شدن با افراد یا هنگام گفتگو با آنها در فرهنگ روسی نشانه حماقت و دیوانه بودن افراد تلقی می‌شود و اینکه در روسیه افراد در مراودات خود با یکدیگر کاملاً صریح و بی‌پرده هستند، حتی اگر این صراحت باعث شود طرف مقابل آزرده خاطر شود! (امریکن فایل اینگلیش، ۲۰۰۸: ۳). این خانم آمریکایی، اینگرام^۳ توضیح می‌دهد که چگونه مجبور بوده قبل از اینکه همسرش با خانواده او ملاقات کند، استفاده مناسب و بجا از واژگان برای تشکر را به همسرش یاد بدهد. یا اینکه برای احمق جلوه نکردن در ملاقات‌هایی که با دوستان همسرش

---

1. Culture Shock
2. Please
3. Ingram

تحلیل مقایسه‌ای هژمونی فرهنگی در برنامه درسی پنهان متون ...

داشته، یاد گرفته لبخند نزند. یا صراحت تلخی که روس‌ها در مراودات و مکالماتشان دارند را به عنوان بخشی از فرهنگ آنها بپذیرد.

جدول (۵) فراوانی ریز مؤلفه‌های برتری نژادی و قومیتی

شماره	کتاب‌ها مؤلفه‌ها	فایل امریکن اینگلیش	تاریخ تاریخ	تاریخ تاریخ	فراوانی در متون اکتو اسکالر	فراوانی در متون	درصد فراوانی در متون
۱	روابط قدرت یک سویه	۳	۲	۲	۱	۸	۵۳ درصد
۲	ترد سایر کانون‌های قدرت	۱	۱	۰	۱	۳	۱۱ درصد
۳	برتری نژادی و قومیتی	۱	۲	۱	۱	۴	۱۴ درصد
جمع						۱۵	۱۰۰ درصد

جاذبه‌های گردشگری و مهاجرتی

یکی از مؤلفه‌های برتری فرهنگی، داشتن جاذبه‌های توریستی نسبت به سایر نقاط جهان و نادیده گرفتن سایر جذابیت‌های فرهنگی و اجتماعی در سراسر دنیا است. در نمونه متنی از کتاب امریکن فایل اینگلیش (۲۰۰۸) سطح دو متنی ارائه شده درباره فرودگاه و علت مهاجرت افراد غیر امریکایی به این کشور در ذیل مصاحبه‌هایی که با افراد در فرودگاه انجام شده است به جاذبه‌ها و فواید سفر به امریکا برای سایر فرهنگ‌ها تأکید شده است. در ابتدای مصاحبه، مصاحبه‌گر توضیح می‌دهد که فرودگاه کندی امریکا یکی از پر رفت و آمدترین فرودگاه‌های جهان است که مسافران زیادی را هر ساله می‌پذیرد. در این مصاحبه‌ها اولین مصاحبه شونده دختری جوان است که برای کار به امریکا آمده است. دلایل مصاحبه شونده‌ها دیگر عمل جراحی قلب و ماه عسل است. این افراد که از کشورهای شرقی به امریکا آمده‌اند از این سفر بسیار راضی و خشنود هستند (۲۸-۲۹).

نشان دادن رضایت ایرانیان مقیم خارج از کشور یکی دیگر از وجوه این جاذبه‌ها است. به عنوان مثال در کتاب ششم از مجموعه کتاب‌های امریکن فایل اینگلیش که برای زبان‌آموزان

سطح پیشرفته تالیف شده، در درس سوم بعد از تدریس گرامر، متنی در نظر گرفته شده که موضوع آن توجه به افرادی است که هر روز آنها را در مسیر مدرسه، دانشگاه و محل کار می‌بینیم، اما هرگز با آنها هم صحبت نمی‌شویم.

سوزی ری^۱ عکاس مقیم لندن است که در پروژه اخیرش سعی کرده با کسانی که هر روزه با آنها برخورد می‌کند هم صحبت شود و اطلاعات بدست آمده‌اش را بصورت صوتی می‌شنویم. این قسمت شش بخش دارد که در هر قسمت خانم ری نتیجه مصاحبه‌اش را با یک شخص اعلام می‌کند. در قسمت چهارم او درباره "شایان" پسر ایرانی صحبت می‌کند که در یک مغازه لوازم ساختمانی کار می‌کند و همیشه با سگ آلمانی خود جلوی در مغازه می‌ایستد. طبق اظهارات خانم ری، شایان و سگش سال‌هاست که در لندن زندگی می‌کنند اما شایان مطمئن نیست که واقعا اهل لندن باشد. با این حال هر وقت که از یک سفر خارجی به لندن بر می‌گردد، زمین را می‌بوسد!!

از بین ۶ گروهی که مصاحبه شده‌اند، شایان ایرانی تبار تنها کسی است که زمین لندن را هنگام بازگشت از سفرهایش می‌بوسد و با همین یک جمله اوج رضایت یک ایرانی از اقامت در لندن عنوان می‌شود! این در حالی است که سایر افراد در این مصاحبه نیز غیربومی هستند، اما انگشت اشاره بسوی شایان (با یک اسم اصیل ایرانی و سگ آلمانی خود) است!

برتری‌های اخلاقی در پذیرش توریست‌ها نیز به عنوان یکی از مؤثرترین مؤلفه‌های جاذبه‌های توریستی است. در کتاب امریکن فایل اینگلیش سطح دوم در توصیف گرامر صفات تفضیلی داستانی ارائه می‌شود که در طی آن روزنامه نگاری آمریکایی به نام تیم مور^۲ به چهار شهر لندن، رم، پاریس و نیویورک سفر می‌کند و در هریک از شهرها با پوشیدن کلاه و لباسی شبیه توریست‌ها، خود را به عنوان توریست جا می‌زند. در هریک از این شهرها سه نوع تست روی افراد محلی انجام می‌دهد:

1- Suzi Rey
2. Tim Moore

تحلیل مقایسه‌ای هژمونی فرهنگی در برنامه درسی پنهان متون ...

۱. در مقابل یک مکان تاریخی می‌ایستد و از رهگذرها می‌خواهد با دوربین خود از او یک عکس بگیرند، اما بعد به جای یک عکس آنها را برای گرفتن چندین عکس معطل می‌کند تا میزان صبوری و مهمان نوازی افراد بومی را بسنجد.

۲. چیزی می‌خرد و بیشتر از مبلغ کالایی که خریده به فروشنده پول می‌دهد که ببیند اضافه پول را به او پس می‌دهند یا نه!

۳. خود را به زمین می‌اندازد تا ببیند آیا کسی برای کمک به او جلو می‌آید یا نه (امریکن فایل اینگلیش، ۲۰۰۸: ۴۸).

پاسخ تمام این تست‌ها به گونه‌ای داده شده است که مردم نیویورک در مقایسه با سه شهر دیگر که از سه کشور دیگر جهان هستند، به عنوان صبورتترین، خوش برخوردترین، صادق‌ترین و دلسوزترین مردم معرفی می‌کند!!

جدول (۶) فراوانی ریز مؤلفه‌های جاذبه‌های گردشگری و مهاجرت در کتاب‌ها

شماره	کتاب‌ها / مؤلفه‌ها	فایل امریکن اینگلیش	تاب لاج	سج	اکتوبر اسکایز (دنیای)	فراوانی در متون	درصد فراوانی در متون	
۱	تأکید بر جاذبه‌های طبیعی و جغرافیایی	۴	۳	۲	۲	۱۱	۴۴ درصد	
۲	وجود فرصت‌های کاری برای مهاجران	۵	۴	۳	۲	۱۴	۵۶ درصد	
جمع							۲۵	۱۰۰ درصد

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از مطالعات محققان بیانگر آن بوده است که متون آموزشی کتاب‌های درسی آموزش زبان انگلیسی بین‌المللی از نظر برنامه درسی دارای خاصیت هژمونیک بوده و کشورهای نشر دهنده این متون به صورت پنهان سعی در غلبه فرهنگی بر سایر کشورها و فرهنگ‌ها را دارند. مقوله‌های اصلی هژمونیک در متون آموزشی بر مبنای مطالعات نظری در این پژوهش عبارت از برتری دانشی، برتری در سبک زندگی و نژادی قومیتی، مهاجرت و

گردشگری بوده است. در مقوله برتری دانشی، برنامه‌ریزان درسی متون آموزشی مذکور سعی نموده‌اند با برتری جویی دانشی نقش قابل توجه و پررنگی را به فرهنگ خود داده و سلطه خود بر طبیعت و ساخت اجتماع را نشان دهند. این کار از طریق داستان‌ها و روایاتی که بر نقش این کشورها در اختراعات و اکتشافات بشری و برتری بر مؤسسات آموزشی جهان توجه می‌کند در نظر گرفته شده است. این مفهوم که بر القای نقش حساس در زندگی بشر و طرد سایر حقایق به دست آمده، از سوی گفتمان‌های رقیب دیده شده است. تحلیل محتوای متون آموزشی مبتنی بر برنامه درسی پنهان نیز حاکی از آن بود که مؤلفان این کتب به گونه‌ای سعی در برتری دانشی فرهنگ آمریکایی و انگلیسی به عنوان نقش اساسی آنها در اختراعات و اکتشافات بشر داشته است. همسو با نتایج به دست آمده در پژوهش، در مطالعات پنی کوک، ۱۹۹۴ و جی گولد، ۲۰۰۰، تازر، سنسی و ویولاس، ۲۰۰۶، یوجینی، پروونز و آنیس و بلو، ۲۰۱۱، پنی کوک، ۱۹۹۴، نیز برتری دانشی به عنوان عوامل هژمونیک در متون آموزشی در نظر گرفته شده است.

همچنین ارائه سبک زندگی آمریکایی و اروپایی به عنوان سبک زندگی برتر و عدم توجه به سایر سبک‌های زندگی به عنوان یکی دیگر از نشانگرهای متون هژمونیک بوده است. شواهد حاصل از بررسی متون آموزشی نیز نشان داد که ارائه جزئیات سبک زندگی در کتاب‌ها با محوریت سبک زندگی خاصی صورت گرفته است این سبک زندگی که به عنوان سبک برتر از نظر فرهنگی مورد توجه است و شامل مؤلفه‌هایی همچون شادی، نظم، مطالعه، احترام می‌شود در تصاویر و متون به عنوان شاخص‌های ممیز فرهنگ آمریکایی و اروپایی به تصویر کشیده شده است. این مقولات هنگامی می‌تواند عاری از هژمونی فرهنگی در نظر گرفته شود که در متون و تصاویر افراد مختلف از قومیت‌ها و کشورهای گوناگون در حال رعایت و احترام این مؤلفه‌ها به تصویر کشیده شوند. این در حالی است بر مبنای شواهد ارائه شده در تمامی دروس، این صفات برتر به عنوان نشانگرهای سبک زندگی خاصی در نظر گرفته شده است و سایر فرهنگ‌ها مورد توجه قرار نگرفته است، همچنین ارائه تصاویر و متونی که القا کننده آزادی‌های روابط فرهنگی میان نژادها و دو جنس است بیانگر دموکراتیک بودن فرهنگ آمریکایی و اروپایی است که مورد توجه مؤلفان بوده است. هژمونیک بودن این مفهوم با

تحلیل مقایسه‌ای هژمونی فرهنگی در برنامه درسی پنهان متون ...

مطالعات زارعی و خالصی، ۲۰۱۱ و جی گولد، ۲۰۰۰، یوجینی، پروونزو آنیس و بلو، ۲۰۱۱، رزنده، ۲۰۱۵ و پنی کوک، ۱۹۹۴ و سونگ، ۲۰۱۳ و پلان، ۱۹۹۸، کیم، ۲۰۱۲ همخوانی دارد. برتری نژادی و قومیتی نیز با توجه به برتری یک رنگ و قوم بر سایر اقوام و فرهنگ‌ها نیز به عنوان سومین عامل هژمونی فرهنگی مورد توجه قرار گرفته است. پیرامون این مقوله تحلیل محتوای متون آموزشی حاکی از آن بود که روابط قدرت یک سویه و حذف سایر کانون‌های قدرت مبتنی بر کنترل زندگی افراد توسط یک گروه خاص در متون آموزش زبان انگلیسی به صورت پنهان وجود داشته است. به طوریکه سعی شده است قدرت‌های برتر به عنوان دارندگان تکنولوژی و امکان کنترل به عنوان نیروهای غالب بر سایر کشورها به تصویر کشیده شود همچنین در زمینه موسیقی و هنرها نیز معرفی و توضیحات ارائه شده در متون پیرامون فرهنگ حاکم بوده است و اگر چه متون برای آموزش زبان در سایر کشورها طراحی و تدوین شده است اما سایر سبک‌ها و شیوه‌های هنری در جهان نادیده انگاشته شده است. در این زمینه مطالعات اوچی، ۲۰۱۳ و جی گولد، ۲۰۰۰ و سونگ، ۲۰۱۳ ارائه جلوه‌های فرهنگی بارزی را برای برجسته ساختن تفاوت‌های قومیتی به نفع یک قوم و نژاد در متون درسی را نشانگر متون هژمونیک در نظر گرفته‌اند.

جاذبه‌های گردشگری و مهاجرتی نیز یکی دیگر از مؤلفه‌های برتری فرهنگی است که جاذبه‌های توریستی نسبت به سایر کشورها و نادیده گرفتن سایر جذابیت‌های فرهنگی و اجتماعی را مورد توجه قرار می‌دهد. توجه کشورهای توسعه یافته به جذب نیروی کار جوان و ارزان از سایر کشورها و جذب سرمایه از سوی توریست‌ها عامل مهمی است که به بار هژمونیک این مفهوم افزوده است. در تحلیل برنامه پنهان متون آموزشی کتاب‌های مذکور این مؤلفه نیز آنچه مشهود است آنکه، سعی شده است با طرح جاذبه‌ها و فواید سفر به امریکا و اروپا برای سایر فرهنگ‌ها تأکید شود. همچنین این نتایج با مطالعات لویسون، ساندوک و کاکسون، ۲۰۰۲ تازر، سنسی و ویولاس، ۲۰۰۶ و یوجینی، پروونزو آنیس و بلو، ۲۰۱۱ نیز که جاذبه‌های گردشگری و مهاجرتی را یکی از ریزمؤلفه‌های برتری جویی یا هژمونی فرهنگی دانسته‌اند همسو بوده است. در بررسی میزان مقوله‌های هژمونی فرهنگی القا شده در محتوای کتاب‌های آموزش زبان انگلیسی با توجه به نتایج به دست آمده برتری در سبک زندگی

بیشترین مقوله‌ای است که نشانگر بار هژمونیک این متون است و پس از آن مقوله‌های برتری نژادی و گردشگری قرار دارند. همچنین در بین مقوله‌های مورد مطالعه کمترین فراوانی مربوط به القای برتری نژادی است که به نظر می‌رسد با توجه به مقابله‌های فراوان در طول تاریخ این عامل کمتر به کار گرفته می‌شود. همچنین این فراوانی در کتاب‌های سری امریکن فایل اینگلیش نسبت به سایر کتاب‌ها بیشتر و مجموعه کتاب‌های آموزشی اکتیو اسکیلز کمترین بار هژمونیک را داشته است. اگر چه بین سری‌های مختلف کتاب‌های آموزشی از نظر خاصیت هژمونیک تفاوت وجود دارد، اما به دلیل اهمیت و حساسیت موضوع نمی‌توان هیچ کدام از این سری کتاب‌های آموزشی را برای تعلیم زبان انگلیسی پیشنهاد نمود؛ بنابراین در مجموع می‌توان از نتایج حاصله چنین استنباط نمود که کتاب‌های آموزش زبان انگلیسی رایج در آموزشگاه‌ها می‌تواند منجر به القای فرهنگی از سوی ناشران این کتاب‌ها در جهت غلبه فرهنگی شود. هژمونیک بودن این متون از حیث غلبه و رضایت است که در طی آن نه تنها غلبه پنهان می‌ماند بلکه فرهنگ مغلوب نیز نوعی پذیرش همراه با رضایت را در خود نشان می‌دهد و رفته رفته این رضایت تبدیل به شیفتگی به فرهنگ و تلاش در جهت رسیدن به آن و نقطه مقابل فراموش کردن فرهنگ خود است. به همین دلیل پیشنهاد می‌گردد طراحان برنامه‌های آموزشی و به ویژه برنامه‌ریزان درسی با تحلیل دقیق‌تر متون به نقد و بررسی این متون پر کاربرد پرداخته و انتشار این کتب با همکاری متخصصان و صاحب‌نظران تربیتی و برنامه‌ریزان درسی و به صورت بومی انجام گیرد تا نه تنها هژمونی و سلطه فرهنگی کاهش یابد بلکه فراگیران بتوانند برتری‌های و جاذبه‌های فرهنگی کشور خود و سایر اقوام و ملل شرق و حاشیه‌ای را نیز مورد شناسایی قرار دهند و به اعتلای آن کمک نمایند.

منابع

- ایگلتون، تری (۱۳۸۱). *درآمدی بر ایدئولوژی*، ترجمه اکبر معصوم بیگی، تهران، نشر آگه، چاپ اول.
- باقری، خسرو (۱۳۸۷). *الگوی مطلوب آموزش و پرورش در جمهوری اسلامی ایران*، تهران، چاپ دوم، انتشارات مدرسه.
- باقری، خسرو و همکاران (۱۳۸۹). *رویکردها و روش‌های پژوهش در فلسفه تعلیم و تربیت*، تهران، چاپ دوم، پژوهشگاه مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.

تحلیل مقایسه‌ای هژمونی فرهنگی در برنامه درسی پنهان متون ...

ریتز، جورج (1381). *نظریه جامعه شناسی در دوران معاصر*، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، انتشارات علمی، چاپ ششم.

گرامشی، آنتونیو (1356). *برگزیده ای از آثار آنتونیو گرامشی، دولت و احزاب*، ترجمه روبرت هاکیویان، ایتالیا، انتشارات بابک.

هولستی، ال آر (۱۳۷۳). *تحلیل محتوا در علوم اجتماعی و انسانی*، ترجمه نادر سالار زاده امیری، تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی

David Levinson, Peter W. Cookson, Alan R Sadovnik. (۲۰۰۲) *Education and Sociology: An Encyclopedia*

Eugene F. Provenzo, Jr., Annis N. Shaver, Manuel Bello (۲۰۱۱) *The Textbook as Discourse: Sociocultural Dimensions of American Schoolbooks*.

Jay Gould (2000) *School and Society: Historical and Contemporary Perspectives*. 6th Edition by Steven Tozer .

Kim, H. (2012). *Social and cultural issues in some EFL textbooks in Korea*. Hawaii Pacific University TESOL Working Paper.

Lears, T.J. (۱۹۸۵) *The Concept of Culture Hegemony: Problems and Possibilities*. The American history review, volume 90, issue 3, 593-567.

Lee, Y (2012) *Routledge is an imprint of Taylor & Francis, an informa company*.

Neil J. Anderson (2014) *Active Skills for Reading Skills for Reading*. Heinle ELT.

Ochi, K (2012) *Hegemony in Textbooks: Analysis of Characters in Japanese Junior High School Textbooks*. OPHIA TESOL FORUM / Working Papers in TESOL.

Oxenden ,Clive & Latham-Koenig ,Christina (2008) *American English File*. London. Oxford.

Pennycook, A. (1994). *The Cultural politics of English as an international language*. London: Longman.

Plan, E D (1988) *Cultural Hegemony and the Race-Definition Process in Chinatown*, Vancouver: 6 (2): 127-149

Richards ,Jack C. (2011) *passage*. Cambridge

Saslow, Joan M. (۲۰۱۴) *Top Notch & Summit Second Edition*. Pearson.

Song, H. (2013). *Deconstruction of cultural dominance in Korean*. EFL textbooks. International Education, 24 (4), 382-390.

- Tozer,S , Senese,G , Violas,P (2006). *School and Society: Historical and Contemporary Perspectives*. McGraw-Hil.
- Varzande, M (2015)*The Construction of New Political Identities through the Internationally Distributed English Learning Textbooks. English Language Teaching*; Vol. 8, No. 2.
- Zarei, G., & Khalessi, M. (2011). *Cultural load in English language textbooks interchange series*. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 15, 294-301.